

ICPSE
2026

نوزدهمین کنفرانس بین المللی پژوهش های نوین در روانشناسی، علوم اجتماعی، علوم تربیتی و آموزشی

گرجستان- ۲۷ شهریور ۱۴۰۵ - آکادمی بین المللی علوم و مطالعات گرجستان

18 September 2026 - TBILISI GEORGIA

<http://icpse.ir>
info@icpse.ir

مطالعه کیفی نقش برنامه درسی در شکل گیری نگرش های زیست محیطی دانش آموزان از دیدگاه دبیران

کبرا سیدحسنلو

کارشناسی ارشد برنامه ریزی درسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد خوی، خوی، ایران

ffreelancerr2025@gmail.com

زینب نجف زاده

کارشناسی ارشد برنامه ریزی درسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد خوی، خوی، ایران

Zeynabnajafzade7@gmail.com

چکیده

هدف مطالعه حاضر، تعیین نقش برنامه درسی در شکل گیری نگرش های زیست محیطی دانش آموزان از دیدگاه دبیران است، در پژوهش حاضر از روش تحقیق کیفی استفاده شده است، جامعه آماری پژوهش حاضر شامل کلیه دبیران شهر خوی به تعداد ۵۴۴ نفر بود، و نمونه در این پژوهش، مصاحبه با ۲۰ نفر از معلمان می باشد. برای دسترسی به اعضای نمونه از روش نمونه گیری گلوله برفی استفاده به عمل آمد. ابزار مورد استفاده در این مطالعه مصاحبه بود، در این مطالعه، به منظور برآورد میزان روایی چک لیست مصاحبه از معیار اعتبارپذیری (واقعی بودن توصیف ها و یافته های پژوهش) با بکارگیری رویه های ویژه کدگذاری (با استفاده از تحلیل فراست (۲۰۱۱)) و تحلیل برای ارزیابی روایی استفاده شد. یافته ها نشان داد که نقش برنامه درسی در شکل گیری نگرش های زیست محیطی دانش آموزان از دیدگاه دبیران شامل اهداف تربیتی، محتوای آموزشی، روش تدریس و فعالیت فوق برنامه می باشد. همچنین نتایج نشانگر این بود که نقش اهداف تربیتی شامل افزایش دانش زیست محیطی، پرورش حس مسئولیت پذیری، توسعه مهارت های حل مسئله زیست محیطی، ایجاد نگرش های مثبت نسبت به طبیعت و تشویق به رفتار زیست محیطی پایدار می باشد. نقش محتوای آموزشی شامل ایجاد درک عمیق، پرورش حس همدلی با طبیعت، ارائه الگوهای رفتاری پایدار برای مشارکت فعال می باشد. نقش روش تدریس شامل ایجاد تجربه یادگیری فعال، تقویت تفکر انتقادی، ارتباط دادن مفاهیم به زندگی و پرورش ارزش های اخلاقی نسبت به طبیعت می باشد. نقش فعالیت فوق برنامه شامل افزایش آگاهی زیست محیطی از طریق تجربیات عملی، تقویت حس تعلق به محیط زیست محلی، توسعه مهارت های در زمینه حفاظت از محیط زیست، ایجاد فرصت برای ابراز احساسات و ارزش های زیست محیطی، تشویق به کنشگری و مشارکت فعال در فعالیت های زیست محیطی می باشد.

کلید کلیدی: برنامه درسی، نگرش های زیست محیطی، دانش آموزان.

ICPSE
2026

مقدمه

مشکلات زیست - محیطی در ارزش ها و نگرش ها ریشه دارد و به همین علت باید دانست افراد اجتماع نسبت به محیط زیست چگونه فکر می کنند، چه شناختی نسبت به آن دارند و تا چه اندازه، طبیعت و محیط زیست برایشان دغدغه است (استرن^۱، ۲۰۲۰). نگرش های افراد در محیط خانه، محل کار و شهر که با توجه به ملاحظات زیست محیطی و با نیت زیست محیطی انجام می شود، نگرش های زیست محیطی گفته می شود. در همین چارچوب رفتارهای زیست محیطی، مجموعه رفتارهای خوشایند (سازگار) و ناخوشایند (ناسازگار) در ارتباط با محیط زیست می باشد (ابدالسلام^۲، ۲۰۲۳). نگرش محیط زیست که با ارزشها، رفتارها، گرایش ها فعالیتها و اعمال مثبت سروکار دارد بازتابی از عنصر اخلاقی است و این عنصر درکنار عناصر تجربی، زیبایی شناختی و درک ماهیت پیچیده و بهم پیوسته محیط زیست یکی از چهار عنصر اصلی هر برنامه درسی زیست محیطی را تشکیل می دهد و بر این موضوع تاکید می شود که فراگیران با مسئولیت و تعهد خود در قبال محیط زیست آشنا شوند (شایگان و فاضلی، ۱۴۰۰). در واقع، محیط زیست، بهداشت و سلامت انسانها، به طور قطع، یکی از موضوعات و چالش های مورد توجه جوامع بشری در آستانه هزاره سوم می باشد. افزایش روزافزون جمعیت، رشد و توسعه جوامع شهری و گسترش کلانشهرها در هزاره سوم، معضلات و مشکلاتی را برای بشر به وجود آورده که هم سلامت و هم محیط زیست او را در معرض خطر قرار داده است (ابدالسلام، ۲۰۲۳). برای حل مشکلات زیست محیطی و بهداشتی، یکی از اساسی ترین امور، افزایش آگاهی و اطلاعات شهروندان و دانش آموزان می باشد، اگر دانش آموزان از عواقب عملکردشان بر محیط زیست آگاه باشند؛ بسیار پسندیده و مناسب تر رفتار خواهند کرد (میبودی و همکاران، ۱۴۰۱). تحقیقاتی در خصوص عوامل نگرش زیست محیطی دانش آموزان صورت گرفته است که از جمله نعمت الهی و صیف (۱۴۰۰) به ارتباط درک مسئولیت زیست محیطی با نگرش زیست محیطی دست یافت، همچنین، شمس آباد و انداده (۱۴۰۲) نشان داد که برنامه های مدارس در گرایش دانش آموزان به سمت فعالیت های زیست محیطی موثر است، به علاوه، کودری آوتسو^۳ و همکاران (۲۰۲۵) آموزش های زیست محیطی را در نگرش زیست محیطی موثر دانسته است.

لذا، برنامه درسی نقش بنیادینی در شکل گیری نگرش های زیست محیطی دانش آموزان دارد، زیرا محتوای آموزشی نه تنها دانش علمی درباره محیط زیست را منتقل می کند، بلکه ارزش ها و نگرش های مرتبط با حفاظت از طبیعت را نیز تقویت می نماید. زمانی که موضوعاتی مانند تغییرات اقلیمی، مدیریت منابع طبیعی، و مسئولیت فردی در قبال محیط زیست در قالب درس های علوم، جغرافیا یا حتی ادبیات گنجانده می شوند، دانش آموزان فرصت می یابند تا ارتباط میان زندگی روزمره و پایداری محیطی را درک کنند (میبودی و همکاران، ۱۴۰۱). این فرایند باعث می شود نگرش های مثبت نسبت به رفتارهای مسئولانه و پایدار در ذهن آنان نهادینه شود (استرن، ۲۰۲۰)، از سوی دیگر، برنامه درسی می تواند با استفاده از روش های فعال یادگیری مانند پروژه های تحقیقاتی، فعالیت های گروهی و تجربه های عملی در طبیعت، نگرش های زیست محیطی را از سطح آگاهی به سطح عمل ارتقا دهد (پونتم^۴، ۲۰۱۹). علی پوری و همکاران (۱۴۰۴) در تحقیقاتشان نشان دادند که دانش آموزانی که در فعالیت های میدانی و پروژه های عملی شرکت می کنند، معمولاً احساس مسئولیت بیشتری نسبت به حفاظت از محیط زیست دارند. همچنین، نقش

¹ - Stern

² - Abdel Salam

³ - Kudryavtsev

⁴ - Putnam

ICPSE
2026

معلمان به عنوان الگوهای رفتاری و اجتماعی در زندگی دانش آموزان بسیار حیاتی است و آموزش های ویژه برای معلمان می تواند به بهبود کیفیت تدریس و یادگیری کمک کند. همچنین کاظم زاده و همکاران (۱۴۰۳) گزارش کردند آموزش های مبتنی بر محیط زیست در مدارس ابتدایی، می تواند نگرش دانش آموزان را به طور قابل توجهی تغییر دهد و آن ها را برای ایفای نقش فعال در حفاظت از محیط زیست آماده کند. به ویژه، چنین آموزش هایی می توانند منجر به تقویت احساس مسئولیت اجتماعی و فردی در دانش آموزان شوند که در آینده به بهبود وضعیت زیست محیطی کمک خواهد کرد. و نیز یافته های حمیدیان (۱۴۰۳) نشان می دهد که با ارتقای مقطع تحصیلی دانشجویان، سطح فرهنگ زیست محیطی و نیز دانش و آگاهی زیست محیطی افزایش می یابد. همچنین دانشجویان دختر از نظر دانش، اخلاق و آگاهی زیست محیطی نسبت به دانشجویان پسر در سطح بالاتری قرار دارند. همینطور شمس آباد و انداده (۱۴۰۲) در تحقیقاتشان نشان دادند که بین برنامه های مدارس در مورد موضوع بازیافت و گرایش دانش آموزان به سمت فعالیت های زیست محیطی ارتباط معنی داری وجود دارد، بین برنامه های مدارس در مورد برنامه های آموزشی زیست محیطی و گرایش دانش آموزان به سمت فعالیت های زیست محیطی ارتباط معنی داری وجود دارد، بین فعالیت های اجتماعی انجمن محیط زیست مدرسه و گرایش دانش آموزان به سمت فعالیت های زیست محیطی ارتباط معنی داری وجود دارد بیشتر می گردد. به علاوه فکوری فر (۱۴۰۱) گزارش کرد که طراحی محیط آموزشی با نگرش برنامه درسی سبز بر سازگاری و رفتار اجتماعی دانش آموزان موثر است. ریحانی شیروان و همکاران (۱۴۰۲) دریافتند هر چهار بعد برنامه درسی سبز (هدف، محتوا، روش های تدریس، ارزشیابی) بر ساحت های تعلیم و تربیت، تاثیرگذار هستند. همچنین خالدیان (۱۴۰۳) در پژوهشی نشان داد که همکاری خانواده، محیط مدرسه و جامعه در کنار آموزش هدفمند آموزگار، شرط اساسی برای نهادینه سازی رفتارهای پایدار در کودکان است. و نیز قانندی و طالبی (۱۴۰۱) طی تحقیقی نشان دادند که بین عوامل هنجار ذهنی اخلاقی، کنترل رفتار، نگرش و دانش و ارزش زیست محیطی دانش آموزان با رفتار زیست محیطی رابطه معنی داری وجود دارد. همینطور تحقیقات آچاریا^۵ و همکاران (۲۰۲۴) نشان دادند در جهت کاهش تأثیرات منفی پدیده گرمایش جهانی، برنامه درسی سبز می تواند راهکاری به منظور ارتقاء کیفیت مدارس و در سهم اهداف جامعه جهانی مورد استفاده قرار گیرد. به علاوه گرایمت^۶ (۲۰۲۲) در مطالعه ای نشان داد که ارتقای آموزش زیست محیطی می تواند دانش و آگاهی های زیست محیطی جوانان را افزایش دهد و آلودگی زیست محیط هم مانند آلودگی های در چرخه آب را تقلیل دهد. و نیز ویلیامز و براون^۷ (۲۰۲۲) گزارش کردند اتخاذ شیوه های محیط زیستی در تدریس، منجر به رضایت شغلی بیشتر، بهبود سلامت روانی و افزایش انگیزه تدریس می شود. این مطالعه بر اهمیت تغییرات سازمانی در حمایت از این برنامه ها تأکید می کند. همچنین یافته های حسن و اسماعیل^۸ (۲۰۲۵) نشان داد که بین آموزش های اخلاقی زیست محیطی و آگاهی دانش آموزان نسبت به محیط زیست رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد. به علاوه کودری آوتسو^۹ و همکاران (۲۰۲۵) در مقاله ای نشان داد که آموزش های اجتماعی زیست محیطی در توسعه مهارت های زیست محیطی موثر می باشد. و نیز میسرا و ورما^{۱۰} (۲۰۲۴) گزارش کردند که برنامه های آموزشی در کاهش انتشار CO2

^۵- Acharya

^۶- Grimmette

^۷- Williams & Brown

^۸- Hassan & Ismail

^۹- Kudryavtsev

^{۱۰}- Misrs & Verma

ICPSE
2026

انسانی مفید است. همینطور پیرینتکا^{۱۱} و همکاران (۲۰۲۲) در مطالعه ای نشان دادند عوامل برای بهبود مدارس از اهمیت ویژه ای برخوردار است، به خصوص برای مدارس مناطق خطرناک در معرض خطر، از جامعه به طور فزاینده ای خواسته می شود تا یادگیری دانش آموزان را نسبت به محیط زیست ارتقا دهند.

به این ترتیب، به نظر می رسد که برنامه درسی به عنوان ابزار رسمی آموزش، می تواند بستری برای انتقال ارزش ها و نگرش های پایدار فراهم کند. با این حال، میزان تأثیرگذاری آن به نحوه طراحی محتوا، شیوه تدریس و برداشت دبیران از اهداف آموزشی وابسته است. بررسی دیدگاه دبیران به صورت کیفی این امکان را می دهد که تجربه های زیسته آنان، چالش های عملی در کلاس درس، و راهکارهای پیشنهادی برای تقویت نگرش های زیست محیطی به طور عمیق تر شناخته شود. همچنین، خلأ این تحقیق در آن است که اغلب پژوهش های پیشین بیشتر بر سنجش کمی دانش یا نگرش های زیست محیطی دانش آموزان تمرکز داشته اند و کمتر به تجربه ها و برداشت های دبیران به عنوان مجریان اصلی برنامه درسی پرداخته اند، لذا سوال اصلی تحقیق حاضر این است که نقش برنامه درسی در شکل گیری نگرش های زیست محیطی دانش آموزان از دیدگاه دبیران چگونه است؟

روش شناسی

پژوهش حاضر با تلفیق ماهیت کاربردی و رویکرد کیفی طراحی شده است؛ به گونه ای که ضمن دستیابی به درکی عمیق از موضوع تحقیق، نتایج آن نیز بتواند در عمل مورد استفاده قرار گیرد و به بهبود و توسعه دانش و فرایندهای مرتبط با حوزه مورد مطالعه کمک نماید. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل کلیه دبیران دوره متوسطه شهر خوی به تعداد ۵۴۴ نفر بود، و نمونه در این پژوهش، مصاحبه با ۲۰ نفر از دبیران شهر خوی می باشد. در این پژوهش، برای دسترسی به مشارکت کنندگان از روش نمونه گیری گلوله برفی استفاده شده است. برای جمع آوری داده ها از تکنیک مصاحبه بهره گیری شد. در این رویکرد، پژوهشگر در ابتدای مصاحبه تعدادی سوال مشخص را مطرح می کند تا زمینه را برای تفکر و اظهار نظر مشارکت کننده درباره پدیده مورد مطالعه فراهم سازد، سوالات مصاحبه تحقیق حاضر به این صورت بود: در ادامه شش سؤال مصاحبه ای ارائه می شود که بر اساس مباحث مطرح شده طراحی شده اند و می توانند برای سنجش دیدگاه دبیران درباره نقش برنامه درسی در شکل گیری نگرش های زیست محیطی دانش آموزان مورد استفاده قرار گیرند: ۱- به نظر شما اهداف تربیتی برنامه درسی تا چه اندازه در افزایش آگاهی، مسئولیت پذیری و تقویت نگرش های زیست محیطی دانش آموزان مؤثر است؟ ۲- محتوای آموزشی کتاب های درسی در زمینه محیط زیست را چگونه ارزیابی می کنید؟ ۳- روش های تدریسی که شما در کلاس استفاده می کنید تا چه اندازه به یادگیری فعال، تقویت تفکر انتقادی و حل مسائل زیست محیطی در دانش آموزان کمک می کند؟ ۴- به نظر شما فعالیت های فوق برنامه مدرسه، مانند اردوهای طبیعت گردی یا برنامه های پاک سازی محیطی، چه نقشی در تقویت نگرش ها و رفتارهای زیست محیطی دانش آموزان دارند؟ ۵- چه چالش ها یا محدودیت هایی در اجرای مؤثر آموزش زیست محیطی در چارچوب برنامه درسی مشاهده کرده اید و این چالش ها چگونه می تواند بر نگرش دانش آموزان تأثیر بگذارد؟ به منظور اطمینان از روایی، ابزار پژوهش، پروتکل اولیه سوالات مصاحبه بر اساس استخراج مفاهیم از پیشینه تحقیق و اهداف عملیاتی طراحی گردید. جهت سنجش دقیق روایی محتوایی، این سوالات در چندین مرحله به صورت رفت و برگشتی توسط محقق و استاد محترم راهنما مورد واکاوی قرار گرفتند.

¹¹- Pebriantika

ICPSE
2026

نوزدهمین کنفرانس بین المللی پژوهش های نوین در روانشناسی، علوم اجتماعی، علوم تربیتی و آموزشی

گرجستان - ۲۷ شهریور ۱۴۰۵ - آکادمی بین المللی علوم و مطالعات گرجستان

18 Septembre 2026 - TBILISI GEORGIA

<http://icpse.ir>
info@icpse.ir

این فرآیند اصلاحی، بر شفافیت واژگان، جلوگیری از القای پاسخ به مشارکت کننده و انطباق حداکثری گویه ها با مفاهیم اصلی پژوهش تأکید شد تا اطمینان حاصل شود که ابزار طراحی شده، دقیقاً همان ابعادی را مورد سنجش قرار می دهد که پژوهشگر در پی اندازه گیری آن هاست. پس از اعمال اصلاحات ساختاری و بازنگری در نحوه چیدمان سوالات، فرآیند تطبیق نهایی با هدف همسوسازی سوالات با پرسش های اصلی تحقیق انجام شد. در این مرحله، با حذف موارد موازی و ادغام موارد مشابه، برقراری ارتباط منطقی میان سوالات و اهداف پژوهش به دقت بررسی گردید. در نهایت، فرم نهایی پروتکل مصاحبه مشتمل بر ۵ سوال کلیدی که دارای بیشترین ضریب حساسیت و کارایی در استخراج داده های مرتبط با موضوع پژوهش بودند، تدوین و مورد تأیید قطعی قرار گرفت. این دقت نظر در مرحله طراحی ابزار، زمینه ساز ارتقای اعتبار و اعتمادپذیری یافته های آتی پژوهش گردید. در فرایند اجرای این روش، پژوهشگر ابتدا با تعیین چارچوب نظری و اهداف تحقیق، به طراحی مصاحبه های ساختارمند یا نیمه ساختارمند می پردازد. این مصاحبه ها با هدف دریافت اطلاعات دقیق درباره تجربیات، افکار و احساسات شرکت کنندگان انجام می شوند. سپس، داده های حاصل از مصاحبه ها به صورت متنی ثبت و آماده تحلیل می شوند. تجزیه و تحلیل داده ها به روش فراست شامل مراحل مختلفی مانند خوانش اولیه داده ها، استخراج مضامین کلیدی، طبقه بندی اطلاعات و بررسی همبستگی میان مفاهیم اصلی است. در این فرایند، پژوهشگر تلاش می کند تا نه تنها داده های خام را سازماندهی کند، بلکه به کشف الگوها و روابط معنادار میان آن ها بپردازد.

یافته ها

از مصاحبه با شرکت کنندگان ۴ مضمون اصلی و ۱۸ مضمون فرعی از یافته ها استخراج شد که می توانند نقش برنامه درسی در شکل گیری نگرش های زیست محیطی دانش آموزان از دیدگاه دبیران را آشکار کند (جدول ۱).

جدول ۱، مضمون های اصلی و فرعی استخراج شده از داده ها

مضمون های اصلی	مضمون های فرعی
اهداف تربیتی	افزایش آگاهی و دانش زیست محیطی
	پرورش حس مسئولیت پذیری فردی و جمعی
	توسعه مهارت های حل مسئله زیست محیطی
	ایجاد ارزش ها و نگرش های مثبت نسبت به طبیعت
	تشویق به رفتار زیست محیطی پایدار و کنشگری
محتوای آموزشی	آگاه سازی و ایجاد درک عمیق
	پرورش حس همدلی و ارتباط عاطفی با طبیعت
	ارائه الگوهای رفتاری پایدار و مسئولانه
	ایجاد انگیزه برای کنشگری و مشارکت فعال
	ایجاد تجربه یادگیری فعال و ملموس

ICPSE
2026

نوزدهمین کنفرانس بین المللی پژوهش های نوین در روانشناسی، علوم اجتماعی، علوم تربیتی و آموزشی

گرجستان - ۲۷ شهریور ۱۴۰۵ - آکادمی بین المللی علوم و مطالعات گرجستان

18 September 2026 - TBILISI GEORGIA

<http://icpse.ir>
info@icpse.ir

روش تدریس	تقویت تفکر انتقادی و مهارت حل مسئله
فعالیت فوق برنامه	ارتباط دادن مفاهیم به زندگی روزمره و اهمیت آن
	پرورش ارزش‌های اخلاقی و عاطفی نسبت به طبیعت
	افزایش آگاهی و دانش زیست‌محیطی از طریق تجربیات عملی
	تقویت حس تعلق و مسئولیت‌پذیری نسبت به محیط زیست محلی
	توسعه مهارت‌های عملی و خلاقانه در زمینه حفاظت از محیط زیست
	ایجاد فرصت برای ابراز احساسات و ارزش‌های زیست‌محیطی
	تشویق به کنشگری و مشارکت فعال در فعالیتهای زیست‌محیطی

تحلیل مصاحبه ها نشان داد که نقش برنامه درسی در شکل گیری نگرش های زیست محیطی دانش آموزان از دیدگاه دبیران را می توان در ۴ حوزه اصلی و ۱۸ حوزه فرعی مطرح کرد. این حوزه ها شامل: ۱- اهداف تربیتی؛ ۲- محتوای آموزشی؛ ۳- روش تدریس؛ ۴- فعالیت فوق برنامه می باشد که هر یک از این ابعاد از منظر دبیران آورده می شود که هر یک از این چالش های اصلی شامل چالش های فرعی است که در ادامه هریک از این ابعاد از منظر دبیران آورده می شود.

۱- اهداف تربیتی

در ادامه، چند نقل قول و متن مصاحبه از دبیران در خصوص نقش کلیدی اهداف تربیتی در شکل دهی نگرش های زیست محیطی دانش آموزان ارائه می شود:

جدول ۲، مضمون های اصلی و فرعی استخراج شده از داده ها و مصاحبه های مربوط به اهداف تربیتی

مضمون های فرعی	متن مصاحبه ها
افزایش آگاهی و دانش زیست محیطی	مشارکت کننده: وقتی مفاهیم پیچیده محیط زیستی مثل 'اثر گلخانه ای' را با زبان ساده و مثال های ملموس آموزش می دهیم، می بینم که بچه ها چقدر بهتر در مورد اهمیت کاهش مصرف سوخت های فسیلی درک پیدا می کنند.
	مشارکت کننده: هدف ما این است که دانش آموزان فقط مشکلاتی مثل آلودگی هوا را نشناسند، بلکه دلایل و راه حل های آن را هم بفهمند. این دانش پایه ای است برای اینکه بعداً تصمیمات درست بگیرند.
	مشارکت کننده: گاهی وقت ها یک پروژه کوچک در مورد تنوع زیستی محلی، بچه ها را هیجان زده می کند. همین که می فهمند چقدر گونه های اطرافشان ارزشمندند، نگاهشان به محیط زیست عوض می شود.
پرورش حس مسئولیت پذیری فردی و جمعی	مشارکت کننده: وقتی دانش آموزان در برنامه های تفکیک زباله در مدرسه مشارکت می کنند، کم کم حس می کنند که این مسئولیت فقط مدرسه نیست، بلکه وظیفه خودشان هم هست.
	مشارکت کننده: به بچه ها یاد می دهیم که هر عمل کوچکی، مثلاً خاموش کردن چراغ اضافی، در مقیاس بزرگتر

ICPSE
2026

نوزدهمین کنفرانس بین المللی پژوهش های نوین در روانشناسی، علوم اجتماعی، علوم تربیتی و آموزشی

گرجستان - ۲۷ شهریور ۱۴۰۵ - آکادمی بین المللی علوم و مطالعات گرجستان

18 September 2026 - TBILISI GEORGIA

<http://icpse.ir>
info@icpse.ir

چه تأثیری دارد. این درک، حس مسئولیت فردی را در آن ها بیدار می کند. مشارکت کننده: تشویق دانش آموزان به مراقبت از فضای سبز مدرسه، باعث می شود احساس مالکیت و مسئولیت نسبت به محیط اطرافشان پیدا کنند.	
مشارکت کننده: به جای اینکه فقط بگوییم 'این مشکل زیست محیطی وجود دارد'، از بچه ها می خواهیم خودشان برایش راه حل پیدا کنند. مثلاً چطور می توانیم مصرف پلاستیک در بوفه مدرسه را کم کنیم؟. مشارکت کننده: وقتی دانش آموزان در پروژه های عملی مثل ساخت کمپوست یا جمع آوری آب باران درگیر می شوند، مهارت های حل مسئله شان به طور طبیعی رشد می کند. مشارکت کننده: هدف این است که بچه ها یاد بگیرند چطور با تفکر خلاقانه به چالش های محیط زیستی، مثل بازیافت مواد دور ریختنی، نگاه کنند و راه های جدیدی بیابند.	توسعه مهارت های حل مسئله زیست محیطی
مشارکت کننده: بردن بچه ها به طبیعت و اجازه دادن به آن ها تا از نزدیک زیبایی های آن را ببینند و لمس کنند، بهترین راه برای ایجاد عشق و احترام به طبیعت است. مشارکت کننده: ما سعی می کنیم در کلاس داستان ها و اشعاری در مورد اهمیت و زیبایی طبیعت بخوانیم تا احساس تعلق و علاقه در دانش آموزان ایجاد شود. مشارکت کننده: وقتی دانش آموزان متوجه می شوند که حفظ گونه های جانوری و گیاهی چقدر مهم است، نگرششان از 'فقط یک موجود زنده' به 'بخشی ارزشمند از طبیعت' تغییر می کند.	ایجاد ارزش ها و نگرش های مثبت نسبت به طبیعت
مشارکت کننده: وقتی دانش آموزان یاد می گیرند چطور در خانه یا مدرسه مصرف انرژی را بهینه کنند، این فقط یک درس نیست، بلکه تبدیل به یک عادت پایدار می شود. مشارکت کننده: هدف ما این است که بچه ها فقط در مورد بازیافت حرف نزنند، بلکه آن را در عمل انجام دهند و دیگران را هم تشویق کنند. این شروع کنشگری زیست محیطی است. مشارکت کننده: ما دانش آموزان را تشویق می کنیم تا در کمپین های پاکسازی محیط زیست شرکت کنند یا حتی خودشان چنین برنامه هایی را سازماندهی کنند.	تشویق به رفتار زیست محیطی پایدار و کنشگری

۲- محتوای آموزشی

در ادامه، چند نقل قول و متن مصاحبه از دبیران در خصوص نقش محتوای آموزشی در شکل دهی نگرش های زیست محیطی دانش آموزان ارائه می شود:

ICPSE
2026

نوزدهمین کنفرانس بین المللی پژوهش های نوین در روانشناسی، علوم اجتماعی، علوم تربیتی و آموزشی

گرجستان - ۲۷ شهریور ۱۴۰۵ - آکادمی بین المللی علوم و مطالعات گرجستان

18 Septembe 2026 - TBILISI GEORGIA

<http://icpse.ir>
info@icpse.ir

۱-۱- جدول ۳- مضمون های اصلی و فرعی استخراج شده از داده ها و مصاحبه های مربوط به محتوای آموزشی

مضمون های فرعی	متن مصاحبه ها
آگاه سازی و ایجاد درک عمیق	مشارکت کننده: وقتی با استفاده از تصاویر ماهواره ای نشان می دهیم که جنگل ها چطور در حال کوچک شدن هستند، بچه ها تازه متوجه وسعت مشکل می شوند. این فقط یک درس تئوری نیست. مشارکت کننده: درس دادن در مورد چرخه آب یا اهمیت گرده افشانی با ابزارهای بصری و نمودارهای گویا، باعث می شود دانش آموزان موضوع را بهتر درک کنند و اهمیتش را بفهمند. مشارکت کننده: ما از مستندهای کوتاه در مورد حیات وحش و اکوسیستم های در معرض خطر استفاده می کنیم. این ها به دانش آموزان نشان می دهد که مسائل زیست محیطی چقدر واقعی و نزدیک هستند.
پرورش حس همدلی و ارتباط عاطفی با طبیعت	مشارکت کننده: گاهی یک ویدئوی کوتاه از یک حیوان در حال انقراض، تاثیر بیشتری از صدها صفحه متن دارد. بچه ها با دیدن وضعیت این موجودات، احساس دلسوزی می کنند. مشارکت کننده: وقتی در مورد زیبایی های طبیعت، مثلاً شگفتی های یک صخره مرجانی یا عظمت یک جنگل باستانی حرف می زنیم، دانش آموزان با اشتیاق گوش می دهند و حس تعلق پیدا می کنند. مشارکت کننده: استفاده از شعر و داستان هایی که در آن طبیعت نقش قهرمان یا موجودی ارزشمند دارد، به بچه ها کمک می کند تا با طبیعت احساس نزدیکی بیشتری کنند.
ارائه الگوهای رفتاری پایدار و مسئولانه	مشارکت کننده: معرفی دانش آموزانی که در مدارس دیگر موفق شده اند برنامه های موفق مثل کاهش مصرف آب را اجرا کنند، الهام بخش بچه های ما می شود. مشارکت کننده: وقتی در مورد کشورهای صحت می کنیم که در بازیافت و استفاده مجدد از منابع پیشرو هستند، دانش آموزان می بینند که این رفتارها شدنی و مؤثر هستند. مشارکت کننده: نشان دادن ویدئوهایی از پروژه های موفق مردمی برای احیای محیط زیست، به دانش آموزان یاد می دهد که چگونه می توانند در جامعه تأثیرگذار باشند.
ایجاد انگیزه برای کنشگری و مشارکت فعال	مشارکت کننده: وقتی دانش آموزان داوطلبانه برای پاکسازی پارک اطراف مدرسه اعلام آمادگی می کنند، می فهمیم که محتوای آموزشی ما توانسته حس مسئولیت پذیری و میل به اقدام را در آن ها بیدار کند. مشارکت کننده: پروژه های عملی مثل ساختن آبخور برای پرندگان یا کاشت نهال، به دانش آموزان نشان می دهد که می توانند تغییرات مثبتی در محیط اطراف خود ایجاد کنند.

ICPSE
2026

نوزدهمین کنفرانس بین المللی پژوهش های نوین در روانشناسی، علوم اجتماعی، علوم تربیتی و آموزشی

گرجستان - ۲۷ شهریور ۱۴۰۵ - آکادمی بین المللی علوم و مطالعات گرجستان

18 Septembe 2026 - TBILISI GEORGIA

<http://icpse.ir>
info@icpse.ir

مشارکت کننده: گاهی یک فراخوان ساده برای شرکت در کمپین، نه به مصرف بی رویه آب یا کاهش استفاده از خودرو باعث می شود که بچه ها خودشان پیش قدم شوند.

۳- روش تدریس

در ادامه، چند نقل قول و متن مصاحبه از دبیران در خصوص نقش روش تدریس در شکل دهی نگرش های زیست محیطی دانش آموزان ارائه می شود:

جدول ۴- مضمون های اصلی و فرعی استخراج شده از داده ها و مصاحبه های مربوط به روش تدریس

مضمون های فرعی	متن مصاحبه ها
ایجاد تجربه یادگیری فعال و ملموس	مشارکت کننده: وقتی دانش آموزان را به پارک می بریم و از نزدیک با تنوع زیستی آشنا می شوند، درس اکوسیستم را نه فقط می خوانند، بلکه آن را زندگی می کنند. این تجربه، نگرششان را کاملاً تغییر می دهد. مشارکت کننده: پروژه ساخت یک مدل کوچک از سد و بررسی تاثیر آن بر محیط، باعث شد بچه ها بفهمند که مسائل زیست محیطی فقط در کتاب ها نیستند؛ بلکه در دنیای واقعی وجود دارند و قابل لمس اند. مشارکت کننده: بازی های آموزشی که در آن دانش آموزان نقش اجزای مختلف یک چرخه زیستی را ایفا می کنند، باعث می شود که ارتباط این اجزا را نه از روی حفظ، بلکه از روی درک واقعی بفهمند.
تقویت تفکر انتقادی و مهارت حل مسئله	مشارکت کننده: بحث های کلاسی در مورد موضوعاتی مثل آیا ساخت یک کارخانه جدید در نزدیکی شهر خوب است یا بد؟، دانش آموزان را وادار می کند که جوانب مختلف را بسنجند و نگرشی مستقل پیدا کنند. مشارکت کننده: وقتی از بچه ها می خواهیم سناریوی کمبود آب در آینده را تحلیل کنند و راه حل ارائه دهند، آن ها یاد می گیرند که به مسائل زیست محیطی با دیدگاهی عمیق تر و راه حل محورتر نگاه کنند. مشارکت کننده: پروژه هایی که در آن دانش آموزان باید یک طرح برای کاهش مصرف انرژی در مدرسه ارائه دهند، مهارت حل مسئله آن ها را به شدت تقویت می کند و حس توانمندی در آن ها ایجاد می کند.
ارتباط دادن مفاهیم به زندگی روزمره و اهمیت آن	مشارکت کننده: وقتی در مورد رد پای کربن صحبت می کنیم و از دانش آموزان می خواهیم محاسبه کنند که فعالیت های روزانه شان چقدر کربن تولید می کند، موضوع برایشان ملموس تر می شود. مشارکت کننده: آموزش نحوه صحیح مصرف آب و برق در خانه با استفاده از مثال های ساده، باعث می شود دانش آموزان این نکات را در زندگی روزمره خود به کار ببرند. مشارکت کننده: مقایسه بین ظروف یکبار مصرف و ظروف قابل استفاده مجدد و نشان دادن تاثیر هر کدام بر

ICPSE
2026

تولید زباله، به دانش آموزان کمک می کند تا انتخاب های آگاهانه تری داشته باشند.	
مشارکت کننده: خواندن داستان هایی در مورد حیواناتی که با انسان ها دوستی کرده اند یا طبیعت شگفت انگیزی که باید حفظ شود، باعث ایجاد حس عشق و علاقه در دانش آموزان نسبت به محیط زیست می شود.	پرورش ارزش های اخلاقی و عاطفی نسبت به طبیعت
مشارکت کننده: وقتی در مورد وظایف اخلاقی انسان در قبال حفاظت از گونه های در حال انقراض صحبت می کنیم، دانش آموزان به این فکر می افتند که این موجودات نیز حق حیات دارند.	
مشارکت کننده: بردن دانش آموزان به طبیعت و تشویق آن ها به مشاهده سکوت، آرامش و زیبایی های آن، حس شگفتی و احترام عمیقی در وجودشان ایجاد می کند.	

۴- فعالیت فوق برنامه

در ادامه، چند نقل قول و متن مصاحبه از دبیران در خصوص نقش فعالیت فوق برنامه در شکل دهی نگرش های زیست محیطی دانش آموزان ارائه می شود:

جدول ۵، مضمون های اصلی و فرعی استخراج شده از داده ها و مصاحبه های مربوط به فعالیت فوق برنامه

مضمون های فرعی	متن مصاحبه ها
افزایش آگاهی و دانش زیست محیطی از طریق تجربیات عملی	مشارکت کننده: وقتی دانش آموزان را به یک کارگاه کمپوست سازی می بریم، دیدن اینکه چگونه زباله های تر به کود تبدیل می شوند، برایشان بسیار آموزنده تر از ده ها ساعت تدریس تئوری است. مشارکت کننده: بازدید از تصفیه خانه فاضلاب، بچه ها را با اهمیت حیاتی آب سالم و چرخه تصفیه آن آشنا کرد. این تجربه عملی، درک آن ها را از بحران آب بسیار عمیق تر کرد. مشارکت کننده: تور علمی به یک منطقه حفاظت شده، به دانش آموزان نشان داد که تنوع زیستی چقدر غنی است و چرا حفظ این مناطق اهمیت حیاتی دارد؛ چیزی که در کلاس درس به این شکل قابل انتقال نیست.
تقویت حس تعلق و مسئولیت پذیری نسبت به محیط زیست محلی	مشارکت کننده: پروژه پاکسازی رودخانه نزدیک مدرسه که دانش آموزان داوطلبانه در آن شرکت کردند، باعث شد حس مالکیت و مسئولیت نسبت به پاکیزگی محیط اطرافشان در آن ها شکل بگیرد. مشارکت کننده: وقتی بچه ها خودشان باغچه کوچک مدرسه را با گل و گیاه پر می کنند و مسئولیت آبیاری آن را به عهده می گیرند، احساس تعلق خاطر زیادی به آن پیدا می کنند و آن را حفظ می کنند. مشارکت کننده: برگزاری کمپین مدرسه بدون پلاستیک با مشارکت خود دانش آموزان، آن ها را به شهروندان مسئولیت پذیری تبدیل کرد که به تأثیر اقداماتشان بر محیط اطراف خود اهمیت می دهند.

ICPSE
2026

مشارکت کننده: دانش آموزان با استفاده از بطری های پلاستیکی، گلدان ها و حتی اسباب بازی های جالبی ساختند. این خلاقیت، دیدگاه آن ها را نسبت به زباله به عنوان یک منبع تغییر داد. مشارکت کننده: کارگاه ساخت کاغذ دست ساز از کاغذ های باطله، علاوه بر مهارت عملی، به دانش آموزان نشان داد که چگونه می توان با خلاقیت، مواد دورریختنی را دوباره به کار گرفت. مشارکت کننده: یادگیری نحوه درست کوددهی کمپوست در باغچه مدرسه، به بچه ها مهارت عملی مهمی در مدیریت پسماند و استفاده بهینه از منابع آموخت.	توسعه مهارت های عملی و خلاقانه در زمینه حفاظت از محیط زیست
مشارکت کننده: وقتی دانش آموزان شعرهای زیبایی در مورد جنگل و دریا می سرایند یا نقاشی های پر احساسی از طبیعت می کشند، نشان می دهد که پیوند عاطفی عمیقی با آن برقرار کرده اند. مشارکت کننده: برگزاری نمایشنامه هایی با موضوع پیامدهای آلودگی، به دانش آموزان فضایی داد تا احساسات خود را در مورد این مسائل بیان کنند و همدردی خود را نشان دهند. مشارکت کننده: در یک جلسه بحث آزاد در مورد حق حیوانات، دانش آموزان با شور و هیجان از دیدگاه های اخلاقی و احساسی خود دفاع کردند که نشان دهنده ارزش گذاری آن ها بود.	ایجاد فرصت برای ابراز احساسات و ارزش های زیست محیطی
مشارکت کننده: تشکیل کلینیک گیاه پزشکی مدرسه توسط دانش آموزان علاقه مند، آن ها را به کنشگرانی تبدیل کرد که فعالانه به سلامت گیاهان مدرسه رسیدگی می کنند. مشارکت کننده: وقتی دانش آموزان با کمک هم یک 'کمپین اطلاع رسانی در مورد هفته بدون خودرو راه اندازی کردند، حس عاملیت و توانایی ایجاد تغییر در آن ها تقویت شد. مشارکت کننده: حمایت انجمن محیط زیست مدرسه از یک پروژه مردمی کاشت درخت در خارج از مدرسه، دانش آموزان را با فراتر از محیط مدرسه آشنا کرد و تشویق به مشارکت اجتماعی نمود.	تشویق به کنشگری و مشارکت فعال در فعالیت های زیست محیطی

نتیجه گیری

یافته اصلی پژوهش حاضر حاکی از آن است که نقش برنامه درسی در شکل گیری نگرش های زیست محیطی دانش آموزان از دیدگاه دبیران شامل اهداف تربیتی، محتوای آموزشی، روش تدریس و فعالیت فوق برنامه می باشد. در تبیین یافته فوق باید اشاره داشت که برنامه درسی از دیدگاه دبیران نقشی بنیادین در شکل گیری نگرش های زیست محیطی دانش آموزان ایفا می کند؛ زیرا از طریق اهداف تربیتی، جهت گیری ارزشی آموزش را مشخص کرده و دانش آموزان را به مسئولیت پذیری، حساسیت نسبت به طبیعت و رفتارهای پایدار سوق می دهد. محتوای آموزشی با ارائه مفاهیم مرتبط با حفاظت از محیط زیست، تغییرات اقلیمی، مصرف مسئولانه و تنوع زیستی، زمینه شناختی لازم برای درک مسائل زیست محیطی را فراهم می کند. در این میان، روش های تدریس

ICPSE
2026

نوزدهمین کنفرانس بین المللی پژوهش های نوین در روانشناسی، علوم اجتماعی، علوم تربیتی و آموزشی

گرجستان - ۲۷ شهریور ۱۴۰۵ - آکادمی بین المللی علوم و مطالعات گرجستان

18 Septembre 2026 - TBILISI GEORGIA

<http://icpse.ir>
info@icpse.ir

فعال مانند بحث گروهی، پروژه های پژوهشی، یادگیری مبتنی بر مسئله و فعالیت های میدانی، موجب درونی سازی نگرش های مثبت و تقویت تفکر انتقادی در مواجهه با چالش های محیطی می شود. همچنین فعالیت های فوق برنامه نظیر اردوهای طبیعت گردی، کمپین های مدرسه ای و برنامه های بازیافت، فرصت تجربه عملی و تبدیل دانش به رفتار را فراهم می آورد. در مجموع، هماهنگی میان این مؤلفه ها می تواند به شکل گیری نگرش های پایدار و مسئولانه زیست محیطی در دانش آموزان منجر شود. نتیجه بدست آمده با نتایج تحقیقات علی پوری و همکاران (۱۴۰۴)، کاظم زاده و همکاران (۱۴۰۳)، آچاریا و همکاران (۲۰۲۴) و گرایمته (۲۰۲۲) همسو می باشد. همچنین یافته ها حاکی از آن است که نقش اهداف تربیتی برنامه درسی در شکل گیری نگرش های زیست محیطی دانش آموزان از دیدگاه دبیران شامل افزایش آگاهی و دانش زیست محیطی، پرورش حس مسئولیت پذیری فردی و جمعی، توسعه مهارت های حل مسئله زیست محیطی، ایجاد ارزش ها و نگرش های مثبت نسبت به طبیعت و تشویق به رفتار زیست محیطی پایدار و کنشگری می باشد. در تبیین یافته فوق باید اشاره داشت که از دیدگاه دبیران، اهداف تربیتی برنامه درسی نقش مهمی در شکل گیری نگرش های زیست محیطی دانش آموزان دارند؛ زیرا این اهداف مسیر یادگیری را به سوی شناخت، ارزش گذاری و عمل مسئولانه در قبال محیط زیست هدایت می کنند. در این چارچوب، برنامه درسی با افزایش آگاهی و دانش زیست محیطی، دانش آموزان را با مسائل و چالش های محیطی آشنا می سازد و زمینه درک عمیق تر اهمیت حفاظت از طبیعت را فراهم می کند. همچنین با پرورش حس مسئولیت پذیری فردی و جمعی، دانش آموزان را به درک نقش خود در حفظ محیط زیست و مشارکت در اقدامات جمعی تشویق می کند. از سوی دیگر، توسعه مهارت های حل مسئله زیست محیطی به آنان کمک می کند تا بتوانند در مواجهه با مسائل واقعی محیطی، راهکارهای خلاقانه و عملی ارائه دهند. افزون بر این، تأکید بر ایجاد ارزش ها و نگرش های مثبت نسبت به طبیعت موجب تقویت احترام و حساسیت نسبت به محیط زیست می شود و در نهایت با تشویق به رفتارهای پایدار و کنشگری زیست محیطی، زمینه تبدیل دانش و نگرش به عمل را فراهم می آورد؛ امری که می تواند به شکل گیری شهروندانی آگاه، مسئول و متعهد به حفاظت از محیط زیست منجر شود. نتیجه بدست آمده با نتایج تحقیقات شمس آباد و انداده (۱۴۰۲)، ویلیامز و براون (۲۰۲۲) همسو می باشد و نیز یافته ها نشان داد که نقش محتوای آموزشی برنامه درسی در شکل گیری نگرش های زیست محیطی دانش آموزان از دیدگاه دبیران شامل آگاه سازی و ایجاد درک عمیق، پرورش حس همدلی و ارتباط عاطفی با طبیعت، ارائه الگوهای رفتاری پایدار و مسئولانه و ایجاد انگیزه برای کنشگری و مشارکت فعال می باشد. در تبیین یافته فوق باید اشاره داشت که از دیدگاه دبیران، محتوای آموزشی برنامه درسی نقش مهمی در شکل گیری نگرش های زیست محیطی دانش آموزان دارد؛ زیرا از طریق ارائه مفاهیم و موضوعات مرتبط با محیط زیست، زمینه آگاه سازی و ایجاد درک عمیق نسبت به مسائل و چالش های زیست محیطی را فراهم می کند. این محتوا با پرداختن به زیبایی ها و ارزش های طبیعت و پیامدهای تخریب آن، به پرورش حس همدلی و ارتباط عاطفی با طبیعت در دانش آموزان کمک می کند. همچنین با معرفی الگوهای رفتاری پایدار و مسئولانه، دانش آموزان را با شیوه های درست تعامل با محیط زیست آشنا ساخته و اهمیت رفتارهای سازگار با طبیعت را برجسته می سازد. در نهایت، محتوای آموزشی با طرح مسائل واقعی و ارائه نمونه هایی از اقدامات مؤثر فردی و جمعی، می تواند انگیزه لازم برای کنشگری و مشارکت فعال در حفاظت از محیط زیست را در دانش آموزان تقویت کرده و آنان را به شهروندانی مسئول و حساس نسبت به آینده محیط زیست تبدیل کند. نتیجه بدست آمده با نتایج تحقیقات حمیدیان (۱۴۰۳)، فکوری فر (۱۴۰۱)، حسن و اسماعیل (۲۰۲۵)، کودری اوتسو و همکاران (۲۰۲۵)، همسو می باشد. به علاوه یافته ها حاکی از آن است که نقش روش تدریس برنامه درسی در شکل گیری نگرش های زیست محیطی دانش آموزان از دیدگاه دبیران شامل ایجاد تجربه یادگیری فعال و ملموس، تقویت تفکر انتقادی و مهارت حل مسئله، ارتباط دادن مفاهیم به زندگی روزمره و اهمیت آن و پرورش ارزش های اخلاقی و عاطفی نسبت به طبیعت می باشد. در تبیین یافته فوق باید اشاره داشت که از دیدگاه دبیران، روش های تدریس در برنامه درسی نقشی اساسی در شکل گیری نگرش های زیست محیطی دانش آموزان دارند؛ زیرا نحوه ارائه و تجربه یادگیری می تواند درونی سازی مفاهیم و ارزش های زیست محیطی را تقویت کند. استفاده از روش های فعال و مشارکتی،

ICPSE
2026

زمینه ایجاد تجربه های یادگیری ملموس و عینی را برای دانش آموزان فراهم می سازد و آنان را درگیر مشاهده، بحث، کاوش و فعالیت های عملی مرتبط با محیط زیست می کند. این رویکردها همچنین به تقویت تفکر انتقادی و مهارت حل مسئله کمک می کنند و دانش آموزان را قادر می سازند مسائل زیست محیطی را تحلیل کرده و برای آنها راهکارهای مناسب بیابند. از سوی دیگر، ارتباط دادن مفاهیم زیست محیطی با زندگی روزمره باعث می شود دانش آموزان اهمیت این مسائل را درک کرده و نقش خود را در حفظ محیط زیست بهتر بشناسند. در نهایت، چنین روش هایی با فراهم کردن فرصت تأمل، گفت و گو و تجربه، به پرورش ارزش های اخلاقی و عاطفی نسبت به طبیعت کمک کرده و زمینه شکل گیری نگرش های مسئولانه و پایدار زیست محیطی را در دانش آموزان فراهم می کنند. نتیجه بدست آمده با نتایج تحقیقات ریحانی شیروان و همکاران (۱۴۰۲)، همسو می باشد. و نیز یافته ها نشان داد که نقش فعالیت فوق برنامه برنامه درسی در شکل گیری نگرش های زیست محیطی دانش آموزان از دیدگاه دبیران شامل افزایش آگاهی و دانش زیست محیطی از طریق تجربیات عملی، تقویت حس تعلق و مسئولیت پذیری نسبت به محیط زیست محلی، توسعه مهارت های عملی و خلاقانه در زمینه حفاظت از محیط زیست، ایجاد فرصت برای ابراز احساسات و ارزش های زیست محیطی، تشویق به کنشگری و مشارکت فعال در فعالیتهای زیست محیطی می باشد. در تبیین یافته فوق باید اشاره داشت که از دیدگاه دبیران، فعالیتهای فوق برنامه بخش مهمی از برنامه درسی محسوب می شوند که نقش مؤثری در شکل گیری نگرش های زیست محیطی دانش آموزان دارند؛ زیرا این فعالیتهای با فراهم کردن موقعیتهای واقعی و تجربیات عملی، زمینه افزایش آگاهی و دانش زیست محیطی را به شیوه ای عمیق تر و ماندگارتر ایجاد می کنند. مشارکت دانش آموزان در برنامه هایی مانند پاک سازی محیط زیست، باغبانی مدرسه، اردوهای طبیعت گردی یا پروژه های بازیافت، موجب تقویت حس تعلق و مسئولیت پذیری نسبت به محیط زیست محلی می شود و آنها را به کنشگران فعال در جامعه تبدیل می کند. همچنین این فعالیتهای فرصت هایی برای توسعه مهارت های عملی و خلاقانه در زمینه حفاظت از محیط زیست فراهم کرده و توانایی برنامه ریزی، کار گروهی و نوآوری را در دانش آموزان تقویت می کنند. افزون بر این، فعالیتهای فوق برنامه محیطی امن و آزاد برای ابراز احساسات، باورها و ارزش های زیست محیطی فراهم می آورند و زمینه شکل گیری هویت زیست محیطی را تقویت می کنند. در نهایت، این تجربه ها دانش آموزان را به کنشگری و مشارکت فعال در اقدامات محیطی تشویق کرده و آنان را برای ایفای نقش مؤثر در حفاظت از محیط زیست در زندگی امروز و آینده آماده می سازند. نتیجه بدست آمده با نتایج تحقیقات خالدیان (۱۴۰۳)، قاندی و طالبی (۱۴۰۱)، میسرا و ورما (۲۰۲۴)، همچنین پیرنتکا و همکاران (۲۰۲۲) همسو می باشد. یافته های مطرح شده نشان می دهد که برنامه درسی از دیدگاه دبیران یکی از مهم ترین بسترهای شکل گیری نگرش های زیست محیطی دانش آموزان است؛ زیرا این برنامه می تواند به صورت هدفمند، دانش، ارزش، احساس و رفتارهای مرتبط با محیط زیست را در فرایند تعلیم و تربیت نهادینه سازد. بر این اساس، نگرش زیست محیطی تنها حاصل انتقال چند مفهوم علمی نیست، بلکه نتیجه تعامل منسجم میان اهداف تربیتی، محتوای آموزشی، روش های تدریس و فعالیتهای فوق برنامه است. اهداف تربیتی برنامه درسی، چارچوب ارزشی و جهت گیری اصلی آموزش زیست محیطی را تعیین می کنند و از این طریق، دانش آموزان را به سوی آگاهی، مسئولیت پذیری، حساسیت اخلاقی و رفتارهای پایدار هدایت می نمایند. زمانی که این اهداف بر افزایش دانش زیست محیطی، پرورش حس مسئولیت پذیری فردی و جمعی، تقویت مهارت حل مسئله و تشویق به کنشگری تأکید داشته باشند، زمینه برای تربیت نسلی آگاه، متعهد و مسئول در برابر محیط زیست فراهم می شود. محتوای آموزشی نیز به عنوان بخش عینی و اجرایی برنامه درسی، نقش تعیین کننده ای در تعمیق نگرش های زیست محیطی دارد. اگر این محتوا فراتر از اطلاعات نظری، به مسائل واقعی، نمونه های ملموس و پیامدهای عینی تخریب محیط زیست بپردازد، می تواند درک عمیق تری در دانش آموزان ایجاد کند. همچنین محتوایی که همراه با تقویت همدلی، احترام به طبیعت و معرفی الگوهای رفتاری صحیح باشد، بستر مناسبی برای شکل گیری نگرش مثبت و پایدار نسبت به محیط زیست فراهم می سازد. روش های تدریس، عامل مهم دیگری هستند که چگونگی اثرگذاری برنامه درسی بر نگرش های زیست محیطی را مشخص می کنند. به کارگیری روش های فعال، مشارکتی و مسئله محور سبب می شود دانش آموزان از حالت

ICPSE
2026

نوزدهمین کنفرانس بین المللی پژوهش های نوین در روانشناسی، علوم اجتماعی، علوم تربیتی و آموزشی

گرجستان - ۲۷ شهریور ۱۴۰۵ - آکادمی بین المللی علوم و مطالعات گرجستان

18 Septembe 2026 - TBILISI GEORGIA

<http://icpse.ir>
info@icpse.ir

یادگیرندگان منفعل خارج شده و در فرایند یادگیری نقش مؤثر ایفا کنند. این نوع تدریس نه تنها به درک بهتر مفاهیم زیست محیطی کمک می کند، بلکه تفکر انتقادی، قدرت تحلیل و توانایی تصمیم گیری مسئولانه را نیز در آنان پرورش می دهد. از سوی دیگر، فعالیت های فوق برنامه فرصت مناسبی برای پیوند میان آموخته های نظری و تجربه های عملی فراهم می آورند. این فعالیت ها با درگیر کردن مستقیم دانش آموزان در مسائل واقعی محیطی، زمینه تجربه عینی، مسئولیت پذیری اجتماعی، کار گروهی و احساس تعلق به محیط زیست محلی را تقویت می کنند. به همین دلیل، فعالیت های فوق برنامه می توانند مکملی مؤثر برای آموزش رسمی باشند و نقش مهمی در تثبیت نگرش های زیست محیطی ایفا کنند. یکی از نتایج مهم این بحث آن است که شکل گیری نگرش زیست محیطی، فرایندی چندبعدی و تدریجی است و تحقق آن نیازمند هماهنگی میان همه عناصر برنامه درسی است. اگر اهداف تربیتی مناسب طراحی شوند اما محتوا ضعیف باشد، یا اگر محتوای غنی ارائه شود اما روش تدریس سنتی و غیرمشارکتی باشد، اثرگذاری برنامه کاهش می یابد.

منابع

- حمیدیان، علی (۱۴۰۳). لزوم توجه به فرهنگ زیست محیطی دانشجویان مطالعه موردی: دانشگاه تهران. مقالات کامل نخستین همایش باغ گیاهشناسی ملی ایران موسسه تحقیقات جنگل ها و مراتع کشور، باغ گیاه شناسی ملی ایران.
- خالدیان، سمیرا (۱۴۰۳). نقش آموزگار ابتدایی در آموزش مهارت های زیست محیطی و ایجاد نگرش پایدار نسبت به طبیعت در دانش آموزان. اولین همایش بین المللی معلمان استعدادیاب و فرهنگ ساز در توسعه آموزش های فنی و حرفه ای و کاردانش در مسیر توسعه پایدار، تهران.
- ریحانی شیروان، معصومه؛ ناصری، نازیا سادات؛ سلیمان پورعمران، محبوبه (۱۴۰۲)، شناسایی برنامه درسی سبز مبتنی بر ساحت های تعلیم و تربیت در آموزش و پرورش. فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی، ۱۷ (۲): ۱-۳۲۶.
- شایگان، اسحاق؛ فاضلی، فائزه (۱۴۰۰). بررسی میزان تاثیر آموزش درس بهداشت و محیط زیست بر کسب نگرش های بهداشتی و زیست محیطی دانشجویان مقطع کارشناسی دانشگاه تربیت معلم شهید رجایی. فناوری آموزش، ۳ (۶): ۲۱۵-۲۲۸.
- شمس آباد، عبدالله؛ انداده، خدیجه (۱۴۰۲). بررسی میزان تاثیر گذاری برنامه های مدارس در گرایش دانش آموزان به سمت فعالیت های زیست محیطی با محوریت مدارس آموزش و پرورش شهرستان جویین. سومین کنفرانس ملی رویکردهای نوین در آموزش و پژوهش، محمودآباد، موسسه علمی پژوهشی -ISR دانشگاه فنی و حرفه ای کشور - آموزش و پرورش محمودآباد.
- شمس آباد، عبدالله؛ انداده، خدیجه (۱۴۰۲). بررسی میزان تاثیر گذاری برنامه های مدارس در گرایش دانش آموزان به سمت فعالیت های زیست محیطی با محوریت مدارس آموزش و پرورش شهرستان جویین. سومین کنفرانس ملی رویکردهای نوین در آموزش و پژوهش، محمودآباد، موسسه علمی پژوهشی -ISR دانشگاه فنی و حرفه ای کشور - آموزش و پرورش محمودآباد.
- علی پوری، سعید؛ کوشکی، هادی؛ کوشکی، منوچهر (۱۴۰۴). تاثیر آموزش زیست شناسی بر نگرش های زیست محیطی دانش آموزان. اولین همایش بین المللی افق های تازه در روانشناسی یادگیری و آموزش و پرورش از دید معلم، ارومیه.
- فکوری فر، مریم (۱۴۰۱). طراحی محیط آموزشی با نگرش برنامه درسی سبز و تاثیر آن در رفتار اجتماعی دانش آموزان. پنجمین همایش بین المللی روانشناسی، علوم تربیتی و مطالعات اجتماعی، همدان.

ICPSE
2026

نوزدهمین کنفرانس بین المللی پژوهش های نوین در روانشناسی، علوم اجتماعی، علوم تربیتی و آموزشی

گرجستان - ۲۷ شهریور ۱۴۰۵ - آکادمی بین المللی علوم و مطالعات گرجستان

18 September 2026 - TBILISI GEORGIA

<http://icpse.ir>
info@icpse.ir

قائدی، علیرضا؛ طالبی، سعید (۱۴۰۱). رابطه هنجار ذهنی، کنترل رفتار، نگرش و دانش و ارزش زیست محیطی دانش آموزان با رفتار زیست محیطی آنها. پنجمین همایش ملی پژوهش های نوین در حوزه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی ایران (با رویکرد فرهنگ مشارکتی). تهران، خانه فرهنگ مشارکتی ایران.

کاظم زاده، جعفر صادق؛ آقازاده، سمیه؛ حسینی جواران، فائزه؛ یوسفی، کبری (۱۴۰۳). تحلیل تاثیر آموزش مبتنی بر محیط زیست بر نگرش های زیست محیطی دانش آموزان ابتدائی. اولین همایش بین المللی معلمان استعدادیاب و فرهنگ ساز در توسعه آموزش های فنی و حرفه ای و کاردانش در مسیر توسعه پایدار، تهران.

میبودی، حسین؛ لاهیجانیان، اسلام؛ شبیری، سهیل؛ جوزی، علی؛ عزیزی نژاد، رحیم (۱۴۰۱). شناخت مدارس سبز: نظریه ها، سیاست ها و برنامه ریزی. تهران: انتشارات تالاب.

نعمت الهی، ساره؛ صیف، محمد حسن (۱۴۰۰). تبیین رابطه درک مسئولیت زیست محیطی و دلبستگی مکانی با نگرش زیست محیطی دانش آموزان متوسطه دوم مدارس غیر انتفاعی ناحیه ۲ شیراز. نخستین کنفرانس ملی علوم انسانی و توسعه، شیراز، دانشگاه پیام نور استان فارس-مرکز توسعه آموزشهای نوین ایران (متنا).

Abdel Salam, Magda. M., El Naggar, Hesham. M., & Hussein, Rim. A. (2023). Environmental Education and Its Effect on the Knowledge and Attitudes of Preparatory School Students, *Egypt Public Health Assoc.* 3(4), 343-367.

Acharya, K. P. Budhathoki, C. B. Bjønness, B. & Jolly, L. (2023). Policy Perspectives on Green School Guidelines: Connecting School Science with Gardens to Envision a Sustainable Future, *Journal of Sustainable Development*, 10 (2), 25-39.

Grimmette, Katherine. A. (2022). *The Impacts of Environmental Education on Youth and their Environmental Awareness. Undergraduate Thesis*, University of Nebraska. Nebraska.

Hassan, Arba'at., & Ismail, Mohd. Ziad. (2025). The infusion of Environmental Education (EE) in chemistry teaching and students' awareness and attitudes towards environment in Malaysia, *Procedia Social and Behavioral Sciences*. 15(4), 3404- 3409.

Kudryavtsev, Alex., Krasny, Marianne. E., & Stedman, Richard. C. (2025). The impact of environmental education on sense of place among urban youth, *Ecosphere*. 34(1), 1-15.

Mirs, A. K. & Verma, Maitri. (2024). Impact of environmental education on mitigation of carbon dioxide emissions: a modelling study, *Global Warning*. 4(2), 446-486.

Pebriantika, R. Abdurrahman, A. Hariri, H. & Rahman, B. (2022). Leadership in green school practices: a case study of the principal's roles towards reducing global warming risk in Lampung, Indonesia, *In Journal of Physics: Conference Series*, 1572 (1), 245-262.

Putnam, T. (2019). "Environmental Paradigm Shifts: Their Causes, Attributes, and Implications for Environmental Sustainability", *The National Conference on Undergraduate Research*, The University of North Carolina, Asheville, North Carolina, 11(3), 401-408.

Stern, P. (2020). "Toward a Coherent Theory of Environmentally Significant Behavior", *Journal If Social*, 56(3), 407- 424.

Williams, L., & Brown, K. (2022). Green curriculum and teacher well-being: A case study. *Education & Sustainability Review*, 10(4), 178-192.